

Пустотливі оповіді

Цикл «Пустотливі оповіді» — іронічна стилізація під новели епохи Відродження, що створена Бальзаком у 1832–1837 роках. Великому майстру вдалося відтворити духовний світ людей пізнього Середньовіччя. Всупереч модному в той час смутному романтичному песимізму, в цих новелах б'є ключем істинно галльська жвавість, виблискує раблезіанський гумор, а описам витончених і забавних любовних утіх героїв міг би позаздрити навіть Джованні Бокаччо. Недарма сам Бальзак, оцінюючи своє творіння, не раз повторював: «Якщо щось і залишиться після мене, так це «Пустотливі оповіді».

К Л А С И Ч Е С Ь К І О З Н А К А

Оноре
де Бальзак

ПУСТОТЛИВІ

ОПОВІДІ

Оповідання

Ф А Б У Л А
ВИДАВНИЦТВО

УДК 82-32
ББК 84(4Фра)-445
Б 21

Серія «Несерйозна класика»

Бальзак, Оноре де

Б 21 Пустотливі оповіді. — Х. : Вид-во «Ранок» : «Фабула», 2017.
— 352 с. — (Серія «Несерйозна класика»).

ISBN 978-617-09-3216-7

Цикл «Пустотливі оповіді» — іронічна стилізація під новели епохи Відродження, що створена Бальзаком у 1832-1837 роках. Великому майстру вдалося відтворити духовний світ людей пізнього Середньовіччя. Всупереч модному в той час смутному романтичному песимізму, в цих новелах б'є ключем істинно галльська жвавність, виблискує раблезіан-ський гумор, а описам витончених і забавних любовних утіх героїв міг би позаздрити навіть Джованні Бокаччо.

Недарма сам Бальзак, оцінюючи своє творіння, не раз повторював: «Якщо щось і залишиться після мене, так це «Пустотливі оповіді».

УДК 82-32 ББК 84(4Фра)-445

© «Фабула», макет, 2017

© Видавництво «Ранок», 2017

Красуня Імперія

Вирушаючи на Констанцький собор¹, архієпископ міста Бордо прийняв до учти своєї турського панотця — принадного обхожденням і мовою молодика, якого вважали сином куртизанки та якогось губернатора. Єпископ Турський залюбки поступився молодиком своєму приятелеві, коли той через місто Тур проїжджав, бо архіпастирі звикли робити один одному подібні послуги, розуміючи, як дошкулити може богословська сверблячка. Тобто молодий панотець прибув до Констанца й оселився в домі свого прелата, мужа привченого і суворих правил.

Наш панотець, якого прозивали Філіпп де Мала, настановив поводитися доброчесно й з усією ретельністю служити своєму милостивцю, але невдовзі побачив він, що багато хто з тих, що прибули на славний Собор, гуляще життя провадили, за що не тільки індульгенцій не позбувалися, а навіть більше отих отримували, ніж деякі розсудливі й добропорядні люди, а понад те призволялися ще й золотих монет та інших здобутків. І ось якось у ніч, фатальну для доброчесності нашого ченця, диявол тихесенько прошепотів йому у вухо, щоб він від благ земних не відвертався, бо кожний черпає та живиться в невичерпному лоні святої нашої матері церкви, бо то є диво, що доводить якнайвірнішим чином буття боже. Наш панотець дослухався до порад диявола. Й одразу вирішив обійти усі констанцькі кнайпочки, усіх німецьких задовоень отримати на дурничку, якщо буде нагода, бо у нього за душею не було ані шеляга. Власне, до того самого часу Філіпп був поведінки сумирної, в усьому наслідував свого бідного старого пастиря, який не з доброго дива, а зі спонуки вікової вже нічого не міг зробити і навіть через те прозивався святим, наш юнак нерідко змагався із жагучим бажанням і перебував у глибокому смутку. Причиною того було розмаїття пречудових повнотілих розпусниць, що суворо ставилися до людей бідних і перебували в Констанці заради просвітлення розумового святих отців, учасників Собору. І тим дужче розпалювався Філіпп, бо не знав, як підійти до тих розкішних пав, які потурали кардиналами, абатами, аудиторами,

римськими легатами, єпископами, герцогами та маркграфами різними, наче найостаннішими кліриками злиденними. Увечері після щоденних молитов він учився розмовляти з ними, створюючи власний молитвослов коханця. Так він готувався до усіляких випадків, які могли трапитися. А наступного дня, якщо він, ідучи до вігілії, зустрічав якусь із тих принцес, прегарну собою, що пихато лежала в подушках у своїх ношах, у супроводі гордовитих озброєних пажів, він зупинявся, роззявивши рота, наче собака, що націлюється на муху. І від споглядання холодного обличчя красуні його ще дужче обпікало всередині.

Секретар єпископа, шляхтич із Перигора, якось розповів йому, що всі ті святі отці, прокурори й аудитори римські, бажаючи втрапити до мешкання такої красуні, вельми щедро обдаровують її й причому не святими реліквіями та індульгенціями², а навпаки — коштовним камінням і золотом, бо тих грайливих кошеняток соборні велможці не позбавляють свого високого заступництва. Тоді наш бідний туренець, яким би він не був простакуватим і сумирним, почав ховати під матрац свої жалюгідні здобутки, які отримував від єпископа за те, що перебілював його папери, в надії, що з часом збереться в нього достатньо грошей, щоб хоча б здаля глянути на кардинальську шльондру, а далі він покладався на милість Божу.

Геть несповна розуму й абсолютно безборонний, він стільки ж нагадував чоловіка, скільки коза в нічному мороці подібна до дівичі. Одначе заздрість тягла його на вулиці, блукав він вечорами по закамарках Констанца, нічого не розуміючи ані про небезпеку, ані про мечі грізної сторожі, й зухвало слідкував за кардиналами, які йшли до коханок. І тут він бачив, як запалювали в будинку вогні, як освітлювалися вікна та двері. Потім дослухався він до веселоців блаженних абатів і всіх інших, коли вони, покуштувавши вин та їжі, заводили потаємну алілуйю, неуважним вухом усотуючи музику, якою їх пригощали. Кухарі на кухні створювали справжні дива, наче слугували біля Обідні густих супів, Утрені свинячих ніжок, Вечірні смачних паштетів і розносили Славослів'я солодоців; а вже по випивці пресвяті панотці примовкали. Молоденькі пажі їхні грали в кості біля порога, грайливі мули вибрикували на вулиці. Усе йшло чудово. І віра, і страх Божий усе супроводили. А ось бідолаху Гуса³ віддали на поталу вогню. За яку ж провину? За те, що поліз рукою в

таріль раніше за інших. Нащо було лізти в гугеноти завчасно, поперед інших?

Гарненький наш ченчик частенько отримував стусани й ляпаси, але диявол підтримував і зміцнював у ньому надію, що так чи інак настане і його черга, тобто він сам стане кардиналом із такою ось коханкою. Запалений бажанням, став він сміливий, наче осінній олень, і навіть настільки, що якимось увечері потаємно унадився до найкращого будинку Констанца, на східцях якого він часто бачив офіцерів, сенешалів, служників і пажів, що зі смолоскипами в руках очікували на своїх господарів — герцогів, королів, кардиналів та єпископів.

«Еге ж! — подумав він.— Ця спокусниця, мабуть, і є найвродливіша та найпринадніша!»

Озброєний вартовий пропустив Філіппа, бо вирішив, що юнак належить до учти баварського елек-тора⁴ та, мабуть, посланий із якимось дорученням від того самого герцога, який тільки-но залишив покої красуні. Прудкіший за гончака в любовному прагненні до принадної суки Філіпп де Мала злетів по сходах, послуговуючись солодкими пахощами парфумів, до самої тієї кімнати, де роздягалася господиня, весело перемовляючись зі своїми служницями. І став він як стовп, бо тремтів, мов злодій, якого помітила варта. Красуня вже зняла верхнє плаття і була з непокритою головою. Служниці клопоталися над її роздяганням та роззуванням і так спритно й відкрито оголили її прегарний стан, що зачарований панотчик устиг тільки вимовити «ах!», бо лише кохання тоді керувало ним.

— Що тобі треба, хлопчику мій? — запитала дама.

— У вас десь тут моя душа,— відповідав той, по-їдаючи її очима.

— Можете прийти завтра,— промовила вона, бо бажала потішитися з молодика. На що Філіпп, увесь розчервонілий, відповів:

— Маю це за честь та обов'язок.

Господиня голосно засміялася. А Філіпп, у блаженній бентезі стоячи на місці, поглядом пестив її окраси, що прикликали любов: волосся, що розсипалося по спині, яка була гладша за слонову кістку, а крізь кучері, розметані по саетових плечах, лисніла шкіра, біліша за сніг. На чистому чолі красуні палав яхонтовий підвісок, але його вогняні переливи поступалися блиску її чорних очей, які звожилися від сліз, бо панна невтримно реготала. Граючись, вона навіть підкинула гостроносий черевичок, увесь прикрашений золотом, наче

дароносиця, й, уся вигнувшись від сміху, показала свою босу ніжку, розміром із дзьобик лебідки. Того вечора красуня була у доброму гуморі, а не то летіти б молодика просто з вікна, бо й найшляхетнішого єпископа могла спіткати така доля.

— У нього гарні очі,— промовила одна зі служниць.

— Звідки він узявся? — запитала інша.

— Бідна дитина! — вигукнула Імперія.— Мама, либонь, його вже давно шукає. Треба нам настановити його на шлях праведний!

Туренець, не втрачаючи здорового глузду, із насолодою вдивлявся в ліжку під золоченим балдахіном, де мала спочивати прегарна розпусниця. Вологий його погляд, сповнений розуму й кохання, розбудив мрійливість пані Імперії, і вона напівжартома-напівсерйозно повторила: «Завтра...» — й відіслала його геть, владно змахнувши рукою, руху якої зараз підкорився б сам папа Іоанн⁵, тим паче тепер, коли він був подібний до равлика, якого позбавили мушлі, бо Констанцький собор щойно його роз-папив.

— Ось, господине, ще одна присвята цноті злиняла від вогню кохання,— промовила служниця.

Сміх поновився, жарти посипалися, немов градини. Філіпп пішов геть, ударившись головою об одвірок, як скуйовджена гава, бо був приголомшений зустріччю з істотою, ласою до злягання так само, як прагне того сирена, що навіть виходить для того з води. Він добре роздивився звірів, вирізаних на дверях, і повернувся до свого чесного архієпископа із диявольською хтивістю в серці і збентежений до глибини єства. Філіпп пішов до себе нагору в закапелок, він усю ніч рахував свої копійки, що їх називали «янголятками», але виявив тільки чотири монети; таке у нього було надбання й саме тому він вирішив віддати красуні тільки те, що мав він від народження.

— Що з тобою діється, Філіппе? — запитав його добрий архієпископ, бо метушня та йойкання клірика його дещо занепокоїли.

— Ех, монсеньйоре,— відповідав на те бідний панотець,— я приголомшений тим, як така легковажна і прегарна пані може так важко впасти на серце.

— Котра ж? — запитав архієпископ і відклав требник, якого увесь час читав задля зацної манери.

— О Ісусе, ви будете мені докоряти, батьку мій і милостивцю, за те, що я наважився подивитися на коханку щонайменше кардинала. Я

заплакав, бо важу для неї не більше за звичайного волоцюгу, тому вдовольнити її бажання святого я не можу.

Архієпископ насурмив на чолі, над самим носом, зморшки на кшталт трикутника й нічого не відповів. Кажучи все те, найсумирніший із кліриків аж трусився, бо відверто сповідався своєму милостивцю. Святий отець лише перепитав його:

— Тобто, вона дуже дорога?

— Ех,— відгукнувся клірик,— вона зганьбила чимало мітр і зірвала з ший багатенько хрестів!

— Що ж, Філіппе, якщо відмовишся від неї, я дам тобі на бідність тридцять «янголяток».

— О, монсеньйоре, я так багато втрачу від того,— відповідав юнак, увесь червоний від стримуваних бажань насолоди, яку вже сам обіцяв собі.

— О Філіппе,— мовив бордосець,— невже ти наважився піти просто в пельку до диявола й прогніввити господа, як усі наші кардинали?

І вчитель, потонувши в тузі, став одразу просити святого Гатьєна, що є патроном незайманих, щоб той оборонив свого найсумирнішого служителя. Він навіть сам став навколішки і почав звертатися до святого Філіппа; але бісів панотчик поруч прохав свого заступника не про те, а про витримку та стійкість тілесну, коли пані зглянеться над ним і буде до нього милосерда. Добрий архієпископ, дивлячись на збудження та палкість свого вихованця, вигукнув:

— Сміливіше, дитино моя! Небо тебе почує.

Наступного ранку, поки монсеньйор викривав на Соборі розпусність християнських апостолів, Філіпп де Мала поміняв своїх «янголяток», що так тяжко йому дісталися, на пахоці, притирання, парову баню й на усілякі інші суєтні речі і став настільки гарним, що його можна було сприйняти за любчика якоїсь куртизанки. Через усе місто Констанц пішов він шукати будинок своєї королеви серця, а коли він запитав у перехожих, кому належить названа оселя, ті почали реготати йому в обличчя й говорити:

— Що ж це за півник такий знайшовся, що ніколи не чув про красуню Імперія?

Одразу зрозумів бідака, що викинув своїх «янголяток» просто дияволу під гузно, більше того, лізе він у страшенну пастку, причому

добровільно — бо він знав те ім'я.

Імперія була найрозкішнішою і найнавіженішою з-поміж усіх розпусних дівчат, до того ж вона була сліпуче гарною; вона майстерно вміла обманювати кардиналів, гамувати найвойовничіших із найманців і гнобителів народу. Коло неї гуртувалися капітани, стрільці, шляхтичі, були ладні служити їй повсякчас. Єдине її гнівне слово про когось небажаного могло коштувати тому голови. І таку ж саму загибель несла її поштива посмішка, бо неодноразово мессієр Бод-рікур, військовокомандувач, що підкорявся королю французькому, перепитував, чи немає такого, кого у цю ж саму мить належить вбити заради неї, щоб узяти на посміх святих отців.

Найвищим особам з духівництва пані Імперія вчасно вміла лагідно посміхнутися і крутила усіма, як їй заманеться, за допомогою милого цвірінькання та майстерності в коханні, так що і найцнотливіші, і найхолодніші серцем потрапляли до її тенет, як пташки на розлитий клей. І тому вона жила, кохана та шанована, незгірш за шляхетних дам і принцес, ті, звертаючись до неї, називали її пані Імперія. Одній шляхетній пані суворої поведінки, що скаржилася на те, сам імператор Сигізмунд відповідав, що вони ж, шляхетні дами, є охоронницями мудрих правил найсвятішої чесноти, а пані Імперія охороняє солодкі помилки богині Вене-ри. Слова, доброго християнина гідні, й несправедливо тими словами обурювалися шляхетні дами.

Філіпп був засмучений, бо згадував свіжі вуста й вологі очі, які він бачив учора, й уважав, що на цьому все скінчиться. Він смутний блукав вулицями, не пив, не їв, він чекав на ту єдину мить, хоча був дуже привабливим, гарно вихованим і балакучим і міг знайти собі красунь, менш жорстокосердих і більш доступних, ніж пані Імперія.

Настала ніч, гарненький маленький туренець, підбурюваний самолюбством й охоплений бажаннями, задихаючись від хвилювання, вужем просковзнув до оселі справжньої королеви Собору, бо перед нею схилили голови свої усі стовпи церкви, мужі закону й науки християнської.

Дворецький не пізнав Філіппа і хотів уже виштовхати того геть, коли згори сходів гукнула служниця:

— Гей, месієр Імбер, це хлоп'ятко нашої пані!

Бідний Філіпп почервонів, ніби вперше йшов до постілі нареченої, він пішов угору по сходах, затинаючись від щастя й очікуючи на

неймовірну і вже близь-ку насолоду. Служниця взяла його за руку й повела до зали, де нетерпляче чекала на нього пані Імперія, одягнена, як і личить жоні багатоосвіченій і спраглий до задоволень. Імперія, сяючи красою, сиділа за столом, вкритим оксамитовою скатертиною, розшитою золотом і заставленою гарними напоями. Заморожені вина у філіжанках і кубках, що одним своїм виглядом викликають спрагу, бутлі з гіпокрасом⁶, глеки з добрячим кіпрським, шабатурочки з прянощами, засмажені павичі, приправи з зелені, засолені стегенця — усе це викликало б у маленького панотчика захват, якби він не кохав так міцно красуню Імперію. А вона одразу ж помітила, що молодик не в змозі відірвати від неї очей. Хоча не вперше їй було бачити поклоніння безсоромних святенників, що втрачали голову від її краси, все ж таки вона зраділа дуже, бо за ніч цілком закохалася в бідолашного юнака, й увесь день він не давав спокою її серцю. Усі віконниці були зачинені. Господиня оселі була в найкращому гуморі й у такому одязі, наче готувалася прийняти імперського принца. Хитрий волоцюжка, зачарований райською красою Імперії, зрозумів, що ані імператору, ані бург-графу, ані навіть кардиналу, навіть напередодні обрання того папою, не здолати його того вечора, його, бідного служку, який не має нічого за душею, окрім диявола та любові. Він спритно вклонився із грацією, якій міг позаздрити найкращий кавалер. І за те дама промовила, палко обійнявши його очима:

— Сідайте поруч зі мною, я хочу зрозуміти, чи змінилися ви відучора.

— О так,— відповідав Філіпп.

— А чим саме?

— Учора,— продовжував наш мудрагель,— тільки я любив вас, а сьогодні увечері ми кохаємо одне одного, тобто я вже не бідний страждалець, а майже король.

— О дитино, дитино! — вигукнула вона весело.— Ти, я бачу, і справді змінився: з молодого панотця став старим дияволом.

І вони сіли поруч біля полум'яного вогнища, від якого ще сильніше охоплював їхні тіла п'янкий жар кохання. Вони не торкалися до їжі, лише голубили одне одного очима. Тільки-но вони зручно і вільотно вмостилися, почувся дуже неприємний для чуття пані Імперії галас, наче бісова купа люду галасувала й билася просто біля дверей оселі.

— Господине,— повідомила на бігу служниця,— а ось ще один!

— Хто? — гукнула Імперія зухвало, наче розгніваний тиран, бажання якого чомусь натрапляють на перешкоди.

— Куарський єпископ хоче поговорити з вами.

— Щоб його чорти узяли! — відповіла Імперія й ніжно подивилася на Філіппа.

— Господине, він помітив кризь віконниці світло і розрепетувався.

— Скажи йому, що я в лихоманці, і тим не збрешеш, бо я хвора цим маленьким святенничком, так він злихоманив мені мізки.

Але вона не встигла доказати тих слів, чуттєво тиснувши Філіппу руку, розпечену полум'ям кохання, як опасистий єпископ Куарський упахвся в залу, пирхаючи від гніву. Слуги його, що йшли за ним, внесли на золотій тарелі приготовані за монастирським статутом форелі, щойно виловлені з Рейну, потім прянощі в розкішних шабатурочках і тисячі ласощів: лікери й компоти, були зварені святими черницями з абатства Куарського.

— Еге ж! — гучно заволав єпископ.— Я ще встигну на гостину до диявола, не треба мене до нього підштовхувати, ясочко моя.

— Ваше черево колись стане чудовими піхвами для якоїсь шпаги, — відповідала Імперія, набурмосившись, ще донедавна мила й погідна, вона тепер могла налякати будь-кого аж до дрижаків.

— А цей служка тепер теж буде брати участь в обідні? — люто запитав єпископ, повертаючись до гарненького Філіппа широким і багряним обличчям.

— Монсеньйор, я прийшов, щоб сповідувати пані Імперію.

— Як, невже ти не навчений канону? Сповідувати дам уночі годиться лише єпископам. Гей, іди рийся десь інде, свинятко! Іди пастися з панотцями свого чину і сюди не потикайся, а то відлучу тебе від церкви.

— Ані руш! — вигукнула розгнівана пані Імперія, ще вродливіша, ніж у любові, а зараз любов і гнів злилися воєдино.— Залишайтеся, друже мій, ви вдома.

Тоді Філіпп переконався, що він справді її коханий.

— Хіба не вчить нас Письмо і премудрість євангельська, що ви обидва будете рівні перед обличчям Господа в долині Іосафатській? — спитала пані Імперія в єпископа.

— Це все диявольські мудрування, бо він добряче наклав таких до Біблії, але там справді так написано,— відповідав на це дурноголовий

товстун, єпископ Куарський, поспішаючи до столу.

— Ну, так будьте ж рівні переді мною, істинною вашою богинею на землі,— мовила Імперія,— щоб за кілька діб вас не задавили десь цілком мило й галантно стиснувши десь поміж головою та плечима. Присягаю в тому всемогутністю моєї тонсури, яка нічим не гірша за папську! — І маючи намір приєднати до трапези форелі, принесені єпископом, а разом з ними прянощі й солодощі, вона сказала: — Сідайте та пийте.

Але хитрій пташечці було не вперше пустувати, й вона підморгнула любасу своєму: не звертай уваги на того германця, бо він швидко нап'ється до смерті.

Служниця посадила єпископа за стіл і заклопоталася довкола нього; тим часом Філіпп зацікавився від люті, бо бачив уже, як щастя його йде, як дим за вітром, і подумки посилав єпископа під три чорти, котрих зичив тому значно більше, ніж узагалі існує на світі панотців. Трапеза закінчувалася, але юнак нічого не скуштував, він прагнув тільки однієї Імперії й сидів, притиснувшись до неї, не промовляючи жодного слова, окрім як на тій чудовій говірці, яку розуміють усі пані і яка не потребує ані крапок, ані ком, ані знаків оклику, ані великих літер, заставок, пояснень і малюнків. Гладкий єпископ Куарський, вельми сластолюбний і більш за все уважний лише до своєї власної шкіри, в яку його втиснула рідна мати, пив гіпокрас, який удосталь лила йому ніжна ручка господині, та вже почав гикати, коли розлігся гучний галас кавалькади, що наближалася по вулиці. Тупіт коней, поголос пажів — го! го! — провіщали, що прибуває якийсь можновладець, охоплений коханням. І справді. Незабаром до залу увійшов кардинал Рагузький, якому служниці Імперії не наважилися не відчинити дверей.

Нещасна куртизанка та її коханець стояли засмучені й нещасті, наче уражені від того часу проказою, бо краще було б їм спокусити самого диявола, ніж дати відкоша кардиналові, тим паче тепер, коли ніхто не знав, хто з них буде папою, бо три претенденти на папський престол⁷ уже відмовилися від тіари на користь усього світу християнського.

Кардинал, метикуватий і дуже бородатий італієць, відомий умінням перемагати в богословських суперечливих питаннях і до того ж перший заводіяка на всьому Соборі, довго не роздумуючи, розгадав

альфу та омегу тієї історії. Трохи поміркувавши, він уже склав план дій, щоб задовольнити себе майже без клопоту. Кардинал летів сюди, бо його підганяло звичайне для ченця сластолюбство, тому, щоб отримати свою здобич, він не здригнувшись заколов би обох ченців і продав би свою частину чесного хреста Господнього, що, звичайно, варте якнайсуворішого осуду.

— Гей, хлопче,— звернувся він до Філіппа, підкликаючи того до себе.

Бідний туренець, ані живий ані мертвий від жаху, вирішив, що це сам диявол утрутився в його справи, встав і відповідав суворому кардиналові:

— До ваших послуг!

Той узяв юнака під руку, повів на східці та, зазирнувши йому просто у вічі, почав одразу:

— Заради Божого чрева, ти гарний хлопець, так не треба ж силувати мене відсилати твоєму милостивцеві твої тельбухи. Мені конче треба потішитися на схилі життя, а за заподіяне поквитатися гарними і благими справами. Тому обирай: чи ти до кінця днів своїх міцно приймеш в обійми свої якесь гарне абатство, чи з панією Імперією обіймешся цим вечором тільки раз, а завтра вранці приймеш смерть.

Бідний туренець промовив у відчаї:

— А коли, монсеньйор, ви нарешті вдовольнитесь, чи дозволено буде мені сюди повернутися?

Кардинал анітрохи не розсердився, але ж відповів суворо:

— Обирай — шибениця чи мітра!

Панотчик хитромудро посміхнувся:

— Дайте абатство більше та ситніше за інші...

Почувши те, кардинал повернувся до зали, узяв перо й надряпав на обривку пергаменту грамоту французькому представнику.

— Монсеньйор,— сказав наш туренець кардиналові, поки той викарлючував назву абатства.— Куар-ський єпископ не піде звідси так швидко, як я, бо в нього самого абатств не менш, ніж у місті Констанці знайдеться вояцьких забігайлівок; до того ж він уже почастивався від лози винограднової. Тому хочеться мені подякувати панові за таке гарне абатство, пораджу дещо слушне. Вам, звісно, відомо, який зловорожий і нав'язливий клятий коклюш⁸, від якого місто Париж зазнало

жорстоких поневірянь; отже, скажіть єпископу, що ви зараз сповідували старого, який помирав, вашого товариша — бордоського архієпископа. Вашого суперника винесе звідси, як в'язку соломи вітром.

— Ти вартий більшої нагороди, ніж абатство! — вигукнув кардинал.— Чрево Боже, хлопчику мій, ось тобі сто екю на дорогу до абатства Турпеней, я їх учора виграв у карти, візьми їх як подарунок від мене.

Почувши ті слова й помітивши, що Філіпп де Мала йде геть, навіть не відповідаючи на ніжний поклик очей спраглої красуні, а з тих струменіло чисте кохання, красуня Імперія запирхала незгірш за дельфіна, бо здогадалася, чому саме зрікся її лякливий панотчик. Вона не була ще настільки ревною католичкою, щоб пробачити коханцю, якщо він зрадив її, не бажаючи померти задля її забаганок. Зміїний погляд, котрим Імперія змряла втікача, бажаючи принизити того, означав для нього смерть, що дуже потішило кардинала: розпусний італієць відчув, що подароване абатство невдовзі до нього повернеться. А наш туренець, анітрохи не зважаючи на гнів Імперії, висковзнув із будинку, як зранений пес, якого люто понівечили на вечірньому полюванні. Із грудей пані Імперії вирвався стогін; тієї миті вона радо б покарала увесь рід людський, якщо на те була б її воля, бо скинулося полум'я не тільки в її крові, але й у голові її, та вогняні іскри закружляли в повітрі довкола неї. Насправді, так сталося уперше, що її підманув якийсь жалюгідний чернець. А кардинал посміхався, бо бачив, що справу залагоджено. Але ж і хитрий був кардинал Рагузький, недарма він вислужив червоного капелюха⁹.

— О, дорогоцінний друже й товаришу мій,— звернувся він до єпископа Куарського,— я не встигаю радіти вашому приємному товариству, тим більше радий був вигнати звідси того семінариста, що негідний пробувати в колі пані Імперії, особливо тому хоча б, що торкнувшись до нього, моя красуне, безцінна моя овечко, ви могли нагло померти через якогось звичайного ченця.

— Але як це можливо?

— Він писар архієпископа Бордоського, а той нещасний старигань сьогодні вранці підхопив хворобу...

Єпископ Куарський роззявив рота, наче збирався цілком ковтнути круглий головатий сир.

— Звідки ви це знаєте? — спитав він.

— Мені це достеменно відомо,— відповів кардинал, узявши за руку простакуватого німця,— я тільки-но сповідав його і причастив. Саме тепер наш безгрішний старець готується летіти прямисінько до раю.

Тут єпископ Куарський довів, наскільки огрядні люди бувають легкі на ногу. Дуже добре відомо, що достойникам, особливо опасистим, Господь робить легкою важку справу життя товстуна тим, що дарує тому тельбухи порожні, як риб'ячі міхурі. І названий єпископ підстрибнув і відплигнув назад, заливаючись потом і кашляючи, наче бик, якому в їдло підсипали пір'я.

Потім раптом зблід і побіг униз східцями, і навіть не простився з пані Імперією. Коли двері хряснули за єпископом і той уже бігцем віддалявся ген по вулиці, кардинал Рагузький розсміявся і промовив, бажаючи розважитися:

— Ох, маленька моя, невже не гідний я стати папою або, що значно краще, хоча б на сьогодні стати твоїм коханцем?

Помітивши, що Імперія насупилася, він наблизився до неї, бо хотів обійняти її, приголубити, по-кардинальськи притиснути до персів своїх, бо в кардиналів руки краще підвішені, ніж у решти люду, навіть краще, ніж у військових, через те, що святі отці в неробстві живуть і сили свої задарма не витрачають.

— Гей,— вигукнула Імперія та відсахнулася,— ти вбити мене хочеш, навіжений святеннику! Для вас розпуста ваша вища за все, злісний нечема! Що я для тебе? Іграшка, служниця твоєї жаги. Якщо бажання твоє вб'є мене, ви дасте мені чин святої, та й по всьому. Ти заражений коклюшем і ще наважуєшся домагатися мене! Іди геть, повертай голоблі звідси, нетямущий чернець мій, що до мене, то й перстом не здвинь,— галасувала вона помітивши, що той до неї підходить,— а то почастию тебе оцим кинджалом.

І хитра дівуля вихопила з кошелю свій тонкий стилет, яким вона була навчена володіти за потреби.

— Але ж, раю мій, моя маленька,— слізно просив кардинал,— хіба ж ти не зрозуміла жарту? Треба ж мені було вигнати геть того пристаркуватого Куар-ського бика.

— О так, зараз подивимося, чи любите ви мене, чи ні. Ідіть геть негайно. Якщо вас уже охопила недуга, моя загибель вас аніскільки не

цікавить. Я добре знаю вас, я знаю, яку ціну ви ладні викласти за єдину мить насолоди; у часину, коли вам доведеться помирати, ви всю землю без жалю віддасте на поталу повені. Недарма, прихмелений, ви самі тим нахвалялися. А я люблю тільки себе, свої коштовності і своє здоров'я. Ідіть собі! Прийдете завтра, якщо до ранку не заснете в домовинці. Сьогодні я тебе ненавиджу, милий мій кардинале,— додала вона з усміхом.

— Імперія! — заголосив кардинал, падаючи на коліна.— Свята Імперія, не грай моїми почуттями.

— Та ні! — відповідала вона.— Для чого ж мені гратися з чимось святим і незайманим.

— Тварюка мерзенна! Завтра ж відлучу тебе від церкви!

— Боже милий! Ви зовсім позбулися вашого кардинальського розуму!

— Імперія, сатаниця диявольська! Ні! Ні! Красунечко моя, серденько!

— Поважайте хоча б сан свій! Не стійте на колінах. Дивитися гидко!

— Хочеш позбутися усіх гріхів *in articulo mortis*¹⁰? Хочеш, подарую тобі всі свої статки чи, що навіть краще, частку животворного хреста Господнього? Хочеш?

— Сьогодні увечері моє серце не купити ніякими багатствами, ані земними, ані небесними,— сміючись, відповідала Імперія.— Я була б найостаннішою з грішниць, що незгодні йти до святих утаємничень, коли в мене не було б своїх забаганок.

— Я спалю твій дім! Відьма! Ти причарувала мене і за це згориш на вогнищі... Вислухай мене, любово моя, моя шляхетна француженко, обіцяю тобі найкраще місце на небесах. Кажі! Не хочеш? Так смерть тобі, смерть, чарівнице!

— Ось воно як? Я вб'ю вас, монсеньйоре!

Кардинал навіть захлинувся від люті.

— Та ви збожеволіли,— сказала Імперія.— Ідіть геть, така вже ваша доля.

— Зачекай, ось буду папою, ти за все розплатишся.

— Усе одно й тоді будете підкорені мною!

— Скажи, чим можу я догодити тобі сьогодні?

— Іди геть.

Вона підскочила, прудка, мов плисочка, пурхнула у свою спальню й замкнулася там, а кардинал продовжував на самоті сам собі яритися, так що довелося йому врешті-решт піти геть.

Коли ж красуня Імперія залишилася сама перед вогнищем біля стола, прибраного до трапези, покинута своїм любим молодим ченчиком, вона люто розірвала на собі усі золоті ланцюжки.

— Присягаюся всіма чортами, рогатими й безрогими, якщо той поганий хлопчисько примусив мене так відшпетити кардинала, за що мене вранці можуть отруїти, а сам мені ніякого задоволення не дав, клянуся, я не помру, перш ніж не побачу на власні очі, як з нього будуть живцем шкіру лупити. Що ж мені за горе! — плакала вона найсправжнісінькими сльозами.— Лише короткі часини радощів маю я тут і там та вимушена платити за них своїм собачим ремеслом, та ще й душу свою гублю!

Так Імперія лила гіркі сльози, наче телиця під ножом різника, як раптом побачила вона у венеціанському дзеркалі рум'яне обличчя юного ченчика, який спритно прослизнув до кімнати й тихенько став у пані за спиною. І тоді вигукнула вона:

— Ти мій прегарний ченчику, найкращий ченчику, ченчелику, ченчилисику, який колись ченчеляв у цьому святому, сповненому кохання місті Констанці! Іди до мене, мій шляхетний кавалере, дитинко моя, мій пампусику, насолодо моя райська! Хочу випити очі твої, з'їсти тебе хочу, вбити коханням. О мій квіте, моя духмяна насолодо, мій божественний! Тебе, простого ченця, я зроблю королем, імператором, папою римським, і будеш ти найщасливішим з усіх! Роби що хочеш, пали, проливай кров! Я твоя, я доведу тобі це, бо станеш ти невдовзі кардиналом, хоча б мені довелося вицідити всю кров свого серця, щоб пофарбувати на червоно твою чорну шапочку!..

Тремтливими руками наповнила вона грецьким вином золоту чашу, яку приніс товстий єпископ Ку-арський, і піднесла, щаслива, своєму приятелеві; бажаючи догодити йому, стала вона перед ним на коліна, вона, чий черевичок принци вважали значно солодшим для вуст своїх, ніж папська пантофля.

Але туренець мовчки дивився на красуню свою поглядом, настільки спраглим любові, що вона сказала йому, вся тремтячи від насолоди:

— Жодного слова, милий. Почнімо вечеряти!

Глава друга

Чим закінчилося заміжжя Імперії

Не знаючи, яке життя її очікує, пані де Ліль-Адан не забажала з'являтися при дворі й оселилася поблизу Парижа, де чоловік розмістив її у прегарному будинку, придбавши графську садибу Бомон, що спричинило різноманітні розмови й балачки, бо прізвище те згадується в найпрекраснішій із книг найгіднішого пана Рабле. Де Ліль-Адан-молодший купив також маєток шляхтичів Нуа-Антель, лісові угіддя Гарпель, Сен-Мартен й інші землі, що межують із садибою Ліль-Адан, де жив його старший брат Вільє.

Скуповуючи ті маєтки, він став наймогутнішим феодалом в усьому графстві Паризькому. У своєму маєтку Бомон збудував він розкішний палац, до половини розграбований англійцями, й оздобив його різними меблями і речами, завісами, заморськими килимами, купленими його дружиною, яка в усяких мистецтвах була найтоншою поціновувачкою, і саме тому палац Бомон своїми розкішшю та чудовістю перевершив найвідоміші в ті часи палаци. Подружжя жило на радість усім настільки щасливо, що в Парижі та при дворі тільки й було розмов, що про той шлюб і щастя месіра де Бомон, а більш за все про досконалість й помірне життя його дружини, яку й тепер друзі кликали пані Імперією; була вона зовсім не гордовита та не жорстока, як сталь, навпаки, мала всі риси добродісної жони й могла в тому бути прикладом для самої королеви. Теж і свята церква возлюбила її за зятятість у вірі, бо ніколи Імперія не забувала Господа; за її словами, вона замолоду не оминала церковнослужителів, і не раз у неї бували любові з абатами, єпископами, кардиналами, які окропляли її своєю святою водою і за пологом ліжка давали їй відпущення гріхів, прагнучи тільки спасіння її душі. Добра слава про Імперію привела в Бовезі, що сусідить із Бомон, самого короля; побажавши побачити це невимовне диво у вигляді добродісної дружини, він виявив неабияку честь месіру де Бомон, зупинившись у того в палаці; протягом трьох днів тривало королівське полювання, в якому брала участь і королева з усім двором. І сам король не менш, ніж королева й усі придворні, був зачарований Імперією, і за привітне ставлення її проголосили

досконалістю люб'язності і краси. І першим король, а слідом за ним королева і кожний присутній поспішили привітати де Ліль-Адана, який обрав собі настільки прегарну дружину. Своєю скромністю Імперія досягла більше, ніж пихою; її запросили до двору і просили бувати всюди, куди б вона не побажала прибути,— настільки величезним був потяг її великого серця та її велетенського кохання до чоловіка. Треба сказати, під вуаллю доброчесності принадність тієї жінки набула ще більшої сили.

Король пожалував де Ліль-Адану чин намісника Іль-де-Франс і прево міста Парижа, титул віконта де Бомон і незабаром призначив губернатором усієї провінції,— так він увійшов до кола найвидатніших можновладців свого часу. Але ж серцю пані де Бомон у те видатне гостювання короля була завдана рана: якийсь злостивець, заздрячи тому безхмарному щастю, запитав Імперію, наче жартома, чи оповідав їй чоловік про своє перше кохання до дівичі Монморансі, якій виповнилося тепер двадцять два роки, беручи до уваги, що їй було шістнадцять, коли віконт де Бомон брав у Римі шлюб, і дівчина ця так сильно його кохала, що нікого не побажала взяти за чоловіка; тепер вона згасає, скніючи у безшлюб'ї, неспроможна забути свого коханого, і збирається піти до Шелльського монастиря. За шість років шлюбу Імперія жодного разу не чула від чоловіка того імені і зробила висновок, що справжньою коханою була тільки вона одна. І справді, роки ті проминули як один день, і марилося закоханим, що пошлюбивися вони тільки вчора, і кожна ніч для них була шлюбною ніччю, а якщо графу треба було поїхати десь у якихось справах, він сумував, розлучаючись із дружиною, і тужив, бо не бачив її, так само, як і вона страждала, бо не бачила його. Король, що дуже любив графа, колись мовив тому слово, що наче шипом увіткнулося в його серце: «Чи маєш ти дітей?» На що Бомон відповів так, наче йому у криваву виразку вклали перста: «Государ, у брата мого є нащадки, отож, рід наш має продовження».

Але сталося так, що обидва сини його брата загинули злою смертю: один упав із коня на турнірі, іншого забрала хвороба. Старший де Ліль-Адан так тужив через ту втрату, що й сам помер із туги, так міцно він любив своїх синів. Із того впливало, що графство Бомон, землі Каренель, Сен-Мартен, Нуан-тель і найближчі угіддя, із прилеглими лісами, були долучені до феоду де Ліль-Аданів, і молодший де Ліль-

Адан став старшим у роді. На той час дружині його йшов сорок шостий рік, і вона ще могла принести нащадків, бо зберегла свіжість і гнучкість м'язів, але вона не зачиняла. І розуміючи, що роду їхньому загрожує небезпека згаснути, вона вирішила за будь-яку ціну подарувати своєму чоловікові немовля, яке б носило славетне ім'я Ліль-Аданів. Жодного разу упродовж семи років заміжжя в Імперії не виникало підозри на вагітність, і тому вона вирішила використати пораду одного лікаря, таємно виписаного нею з Парижа; той учений муж сказав, що її неплідність від того, що вони обоє, і вона, і чоловік, більше коханці, ніж сімейна пара, бо постійно одне одному дарують надто багато насолоди, а це заважає зачаттю. Тоді Імперія, як добра дружина, вирішила деякий час приймати свого чоловіка із превеликим спокоєм, як те робить курка в поєднанні з півнем, бо вищеназваний учений пояснив їй, що у природі не буває прохлосту, бо самички не користуються ніякими хитроцями, заграваннями і витівками, які застосовують для підманювання; недарма ж ті божі створіння називають просто «тварини». Тому Імперія дала обіцянку забути всі вигадані нею солодкі забави і не грати більше своїми принадами. Вона почала поводитися стримано, на кшталт якоїсь німецької баронеси, яка до того непорушна й холодна була, що її чоловік, не розпізнавши, що вона померла, ліг до неї на ложе, після чого бідолашному барону довелося йти до Рима вимолювати у папи відпущення гріха, а святий отець видав сумнозвісний указ, в якому він звертався до жінок Франції й напучував тих трохи ворушитися, коли випадє лягти на сімейне ложе, щоб такий гріх більш не повторювався. Незважаючи на свою ідеальну поведінку, пані Імперія не понесла й була огорнута великою тугою.

Незабаром вона стала помічати, як подеколи журиться її чоловік, та піддивилася, як він потайки плаче, сумуючи, що кохання їхнє не приносить плодів. Відтоді подружжя змішало до купи свої сльози, бо в їхньому досконалому шлюбі все було спільне, нічого вони не приховували одне від одного: думка одного миттю ставала думкою іншого. Коли Імперії випадало побачити дитя якогось бідняка, вона впадала у відчай і цілий день не знаходила собі місця. Спостерігаючи тугу коханої дружини, Ліль-Адан наказав, щоб діти не потрапляли на очі пані Імперії, і, звертаючи до неї слова втіхи, говорив, що діти часто йдуть шляхами зла, на що вона відповідала, що дитина, народжена

ними, настільки закоханими одне в одного, була б найпрекраснішою на світі. Він казав, що їхня дитина могла загинути, як сини його нещасного брата, на що вона докидала, що власних дітей вона б не відпускала від себе ані на крок, як те робить курка, що пильно спостерігає за курчатами. Отож, на все в неї була готова відповідь. Імперія тоді покликала до себе одну жінку, яку підозрювали в чарівництві,— як казали люди, натура відкрила їй усі свої таємниці. Жінка та говорила, що їй доводилося досить часто бачити, що жони не народжували, незважаючи на все своє завзяття, й завагітніли, лише перейнявши нехитре вміння в худоби. Імперія вирішила до тієї поради дослухатися, але й тоді нічого не сталося, живіт її не здувався і залишався твердим і білим, як мармур. Знову вона звернулася до паризьких лікарів і послала за уславленим арабським цілителем, який приїхав до Франції, маючи намір відкрити вченим нову науку. Цей лікар, що пройшов школу Аверроеса, промовив над Імперією жорстокий вирок: через те, що вона приймала на своєму ліжку багато чоловіків, виконуючи усі їхні забаганки, як вона мала схильність робити, творячи своє ремесло куртизанки, вона назавжди занастила в собі якісь грона, до яких мати наша природа кріпить яйце, яке після запліднення визріває в лоні матері, й у час позбуття від тяжі з'являється з нього дитинча; то буває в усіх ссавців, підтверджується те досить часто тим, що новонароджений тягне разом із собою і свою шкаралупу. Подібне пояснення всім видалося безглуздом, тваринним, таким, що суперечить Святому Письму, яке стверджує велич людини, створеної за образом і подобою Божою, а також заперечує перевірені вчення, тобто, здоровий глузд та істину.

Паризькі вчені здійняли такі розмови на кпини, й арабському лікареві довелося покинути Медичну школу, де відтоді ім'я Аверроеса, якого він жалував, не згадувалося. А всі столичні знахарі, до яких таємно зверталася Імперія, доводили їй, що вона може сміливо продовжувати йти тим самим шляхом, яким ішла, якщо вона в ті дні, коли жила задля любові, народила кардиналу Рагузькому доньку Теодору. Здатність народжувати зберігається у жінки, доки єство її підпорядковане впливу Місяця, і подружжю треба тільки примножити старання. Така порада видалася Імперії розумною, й вона примножила рахунок своїх перемог, але й поразок стало більше, бо зривала квіти, не отримуючи плодів. Бідна страждалиця написала тоді Папі, який дуже

любив її, і звірилася йому у своїй скорботі. Добрий Папа в милостивому посланні, написаному власноруч, відповів їй що там, де людська мудрість та світські намагання безсилі, треба звернутися до помочі небесної й вимолити милість Усевишнього. Тоді Імперія вирішила йти боса разом із чоловіком до міста Лісс помолитися біля вівтаря Святої Діви Марії Ліссської, знаної своїм заступництвом перед Господом у таких випадках.

Імперія дала обітницю побудувати в тому монастирі чудовий храм на подяку за зачаття дитини. Але вона даремно побила і зранила свої прекрасні ніжки, вона понесла в лоні тільки жорстоку скорботу, яка настільки змучила красуню, що прекрасне її волосся порідшало та зблякло, й навіть почала з'являтися у ньому сивина. Незабаром можливість бути матір'ю у Імперії вичерпалася, від чого почали дошкуляти їй якісь пекучі випари, що утворювалися у гіпохон-дричних органах, і пожовкла біла її шкіра. Їй було тоді сорок дев'ять років, жила вона у своєму палаці де Ліль-Адан, із кожним днем худнучи, немов прокажена на лікарняному ліжку.

Бідненька зневірювалася, тим більше що Ліль-Адан любив її як і раніше, був незмінно добрий до неї, хоча вона й не виконала свого обов'язку дружини, тому що протягом тривалого часу дуже часто виконувала бажання чоловіків, і тепер, за її власним презирливим словом, стала ні на що не потрібна, як старе начиння в господарстві.

Якось увечері, коли особливо тяжко було в неї на серці, вона, зітхнувши, промовила:

— Шкода, всупереч церкві, королю, всупереч усьому, пані де Ліль-Адан залишилася тією самою поганою Імперією.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ